

F. CHALLAYE: EGY ÚJ ERKÖLCSTAN VAZLATA *

Challaye munkája, mely a francia munkásfőiskolák bölcseleti tanfolyama számára készült szükségszerűen normatív. A tizenkét fejezet során, melyekben külön-külön az egyéni, szerelmi és családi, gazdasági, politikai, társadalmi, nemzeti, tudományos, művészi, vallásos, stb. élet erkölcsiségének megváltoztatásáról ír és pontokba foglalja irányelveit csak nagy vonásokban utal a morál evolutív jellegére s azokra a fokozatokra, amiken ez a társadalom fejlődése során átment.

Követelményei ilyenformán, melyeket az új erkölccsel szemben állít, nagymértékben mellőzik a valóságismeretet még akkor is, ha ennek az erkölcsnek megvalósíthatóságát nem a társadalom és az egyének s azok jelenleg fennálló gazdasági és egyéb viszonylatainak átmenetnélküli gyors megváltoztatására építi is fel. Az új erkölcs fő irányelvei Challaye szerint az élet szeretete, a munka tisztelete és az emberiség érzése kell, hogy legyenek. Ennek érdekében minden ellentmondó erkölcsi tünetet felold, megmagyaráz s jóllehet a gazdasági élet új erkölcsének felvázolásánál helyesen állapítja meg a hibákat, a nacionalizmus megítélésénél ezeket a felismeréseket csaknem teljesen mellőzi s a háború kérdését gazdasági indokaitól csaknem teljesen elvonatkoztatva kezeli.

Oktatóan tagolt előadása során Challaye egyébként céltévesztetten primér jelenségnek tekinti az erkölcsöt. Hogy így van, azt nyilvánvalóan bizonyítja a mű megírása, melynek hatóerejében bizik. Tultengő idealizmusa nem engedi, hogy az erkölcsi szabályok értékét csak adott állapotok leírásánál, természetüknek megfelelően tényekként kezelje s ne értékelje egyben őket a velük szemben alkalmazható egyedül helyes egzisztenciális ítéletek helyett. Ez ugyanis annak belátását eredményezte volna, hogy új erkölcsstanának társadalom-alakító ereje, mint kivétel nélkül minden normatív erkölcsstané, a semmivel egyenlő. Valamely társadalom erkölcsének feltételeit elsődleges földrajzi és társadalmi tények határozzák meg, ezeknek kifejeződési formája voltaképpen a tőlük függően kialakuló társadalmi erkölcs. Épp ezért míg az új erkölcsstanak megfelelő szociológiai és közgazdasági előfeltételek nincsenek meg, bármennyire jószándékú legyen is, utópiák utópiája új erkölcsstanról beszélni. (Kovács Katona Jenő)

CH. SEIGNOBOS: ESSAI D'UNE HISTOIRE COMPARÉE DES PEUPLES DE L'EUROPE. Paris, Rieder 1938.

Nem akarjuk itt egyetlen oldalon összefoglalni a könyv közel ötszáz oldalát, melyben minden szónak meg van a maga értelme. Ismeretei és felfogása arányában mindenki megtalálja itt a hibákat és hiányokat.

Seignobos az európai történet minden egyes szakaszára a megállapított tények kritikai elemzését adja. A tények közül, melyek egy nép történetét jelentik, tekintélyes részt szentel a szerző a tömegek életmegnyilatkozásainak s jóval kisebbet a felszínes jelentőségű eseményeknek és a hódításoknak, melyek csak a szűkebb, arisztokratikus körök számára voltak jelentősek. Nagy figyelmet szentel annak is, hogy a törvényeket ne közhasznuakként s a dogmatikus írásokat ne tényleges néphiedelmekként kezelje. Ezeket az alapvető tényeket a határokon felülről közelíti meg, melyek egyébként csak az utóbbi időkben vették fel mai merevségüket. Hibája azonban a könyvnek, hogy Seignobos nem tér

* Félicien Challaye: Esquisse d'une Morale Nouvelle (Institut Supérieur Ouvrier, Paris, 1938.)

ki arra, hogy az Európáról való felfogást mennyiben fosztják meg eredeti értelmétől a modern kor előtt. Az antik világ tengelye u. i. a Földközi tenger, Rómának pedig sokkal szorosabb volt Egyiptommal való viszonya, mint az európai Skandináviával. Csak az arab invázió szorítja Európát végleg a kontinensre és a középkor (17. századig) terjeszti ki az európai közösséget északnyugat felé.

Alig van mű, melyből a laikus intellektuel jobban kiérezhetné a szerző erényeit s felfogásának határait. Erényeket mondtunk, nem kválitást, jóllehet ez utóbbiról van szó. Érzékkel kell birni a történelmi kutatás módszerei iránt, hogy értékelni tudjuk a bátorságot és akaratot, hogy a történelem meztelen, pontos bemutatása ne legyen hamis és csaló. Ez nem jelenti azt, hogy a két évezred történetét felölelő formulákból nem érződik ki a tárgyalás szenvtelensége ellenére is a századok illuzióival és gazságaival szembeni tömény guny. És megtaláljuk még itt egy ember örökké fiatal hitét, aki több, mint nyolcvan éve ellenére, érzékeli történetünk haladását és bizik, katasztrófák és visszaeséseken túl, Európa „életerői“-nek örökkévalóságában.

A történelmi kutatás szigorú szempontjából szükséges, hogy legyenek Seignobosok, viszont végzetes lenne, ha csak ilyenek lennének. Mint a kísérletezők a természettudományokban. Bármit mondjon is Seignobos előszavában, védekezik a magyarázat s a kapcsolatok meglátásától. Az olvasó a tények között a megjegyzések végtelen sorával találkozik, melyeknek viszonyai és arányai megzavarják az összhangot. Függőségi tényezőként csak a véletlent és a spontán fejlődést fogadja el (előszó). Az egységesítési vágy csak az emberi érzelmekben van meg s így azt a multa nézve valójában csak ezektől az érzelmektől kérhetjük, meglehetősen tudománytalan szabadossággal. Az összegyűjtött tények, a hatvan esztendő kutatás eredménye, amit voltaképpen jelentenek, két vagy három eszme vázlatos megállapításaihoz vezetnek (a kényszer szerepe a társadalomban, a civilizáció városi jellege, az egyéninek az elvont és egységes irányában való fejlődése), melyekről még azt sem állíthatjuk, hogy termékenyítőek az új kutatásokra, mint azt a valóban hasznos tudományos elméletektől elváránk. Másrészt ugyancsak az igazság nevében: milyen előadása az a francia forradalomnak, mely nélkülöz minden tüzet?

Seignobos egy letűnt nemzedék nagymestere volt s nem a tiszteletlenség az, amivel neki az embernek és tudósnak tartozunk, hanem ellenkezőleg: megállapításunkkal méltóknak akarunk mutatkozni ahhoz az eltakarítási munkához, amit végzett. A mai történetírónak választania kell a tőle kapott leckék között és más utakon menni előre. (C. C.)

MILÓ URBAN: ÉLŐ OSTOR (Práger-kiadás, Pozsony, 1933)

Az új szlovák regényirodalomnak kétségkívül egyik legremekőbb alkotása ez a Milo Urban most megjelent magyarra fordított könyve. A széles magyar olvasóközönség előtt bizonyára ismeretlen még e fiatal szlovák író, kinek mélyen emberi gondolkodásmódját mi sem bizonyítja jobban, minthogy egyik legközkedveltebb írója a szlovenszkói munkás és paraszttömegeknek. Az Élő ostor megjelenésekor a szlovák irodalom nagy eseménye volt, s bizonyára a magyar kiadás is odaadó híveket toboroz az írónak.

Egy, a világháború „élő ostor“ával véresre hasogatott szlovák falu életét adja a könyv, hű képét a nagy világégés pusztításának. Alig néhány fejezet után kiderül, hogy a tartalom, a gondosan szőtt mese csupán keret s ami a könyv belső lényegét megszabja, az az események el-